

Quaest. III. Legatum relictum puellis nubendis, tradi ne viduis possit secundas nuptias celebrantibus? ib.

Quaest. IV. Legatum destinatum pro naturalibus alicuius loci, tradi ne extraneis possit? ib.

Quaest. V. Legatum relictum pro nubendis orphanis, tradi ne possit puellis habentibus parentes inuites, & pauperes? ib.

Quaest. VI. Legatum relictum pro nubendis virginibus, tradi ne possit puellis corruptis? 400.

Quaest. VII. Qui ordo seruandus sit in legatis impledis? ib.

Quaest. VIII. Valet ne aliquis testamentis, & legatis derogare? ib.

Quaest. IX. Quando ex legatis deduci Falcidia possit? ib.

FINIS.

LIBER SECUNDUS

DE IUSTITIA ET IURE.

DISSERTATIO PRIMA.

CAPUT I.

Iuris notiones variae. Quale ius sit iustitia materia, & obiectum.

DE variis iuris acceptionibus libro superiore disputavi. Paucæ hic adicienda sunt. De iuris origine dissident Icti. Ulpianus a iustitia ius arcessit. Gerardus Noodt *Lib. I. tit. 1. de iustit. & iur. aduertit*, iuxta præcepta Grammaticis iustitiam a iure, ius a iubendo appellari, quia impossibile non est veteres, nondum reperta littera *R*, *ius* pro *iura* dixisse; Ulpianus autem, missis Grammaticis qui verborum originem sectantur, Philosophos qui rerum non vocum principia considerant, imitatus, ius a iustitia appellatum esse existimat; additque, ius esse artem boni, & æqui. Audiamus quid hac de re scripserit S. Thomas 2. 2. q. 1011. artic. 1. ad 1. *Consuetum est* (inquit) *quod nomina a sui prima impositione detorqueantur ad alia significanda; sicut nomen medicine impositum est primo ad significandum quod præstat infirmo ad sanandum; deinde tractatum est ad significandum artem qua hoc fit. Ita etiam hoc nomen ius primo impositum est ad significandum ipsam rem iustam, postmodum autem derivatum est ad artem qua cognoscitur quid sit iustum; & alterius ad significandum locum in quo ius redditur, sicut dicitur aliquis comparere in iure, & ulterius dicitur etiam, quod ius redditur ab eo ad cuius officium pertinet iustitiam facere, licet etiam id quod decernit, sit iniquum.*

II. His, aliisque acceptionibus missis, triphiciter Theologum S. Thoma ius usurpat. Primum pro lege deficienti quid cuique ex iustitia tribuendum sit: qua de causa lex ipsa ius dicitur, seu iuris regula; & hoc patet acceptum tribuitur in ius naturale, divinum, gentium, humanum, canonicum, & civile, publicum, & privatum, de quo superiore libro disputavi. Secundo modo ius significat potestatem, seu facultatem ad al-

quid agendum, exigendum, recipiendumque; ut cum quis rem suam vendit, creditum exigit, bona sua defendit, iure suo fungi dicitur. Tertio tandem modo ius usurpatur pro æqualitate inter rem & rem, seu inter creditum unius & debitum alterius.

III. His tribus modis ius pertinet ad iustitiam. Primo modo est norma, qua præscribit quid cuique ex iustitia competat. Secundo modo est conditio necessaria, ut dicatur quidquam alicui vi iustitia deberi. Si quidem ei qui ius non habet ad aliquid exigendum, nihil ex iustitia debitum est. Tertio modo est materia, seu obiectum, quod directe & per se iustitia spectat. Eo enim iustitia tendit ut æqualitatem constituat inter rem & rem, personam & personam. De iure primo modo accepto nihil in præsentia, cum satis enucleatum illud fuerit libro superiore. Secundum iuris modum nunc, postea tertium explicabo.

IV. Communis iuris notio in secunda acceptione hæc est: *Potestas legitima ad aliquid assequendum, vel ad aliquam functionem, vel quasi functionem, cuius violatio iniuriam constituit.* Hæc potestas aut est activa ad aliquid agendum, retinendum, petendumque; vel passiva ad aliquid recipiendum, ut alimenta, servitutem; vel *repugnans*, ne aliquis edifect in tali loco, ne aperiat fenestras, ne fabricam altius efferat. Vocatur legitima, nempe concessa a lege, vel naturali, ut potestas ad victum, & vestitum; vela divina, ut potestas ad suscipienda sacramenta; vel ab humana, ut potestas ad capiendam hereditatem, legatum &c.

V. Ius sub hac consideratione tribuitur in *ius ad rem, & ius in re*. Hoc actionem realem tribuit, nempe in personam, & in rem, que ubicumque sit, ad dominum pertinet. Quare *ius in re* illud proprie est quod habent homines in res quas possident, valentque vendere, alienare, permutare, locare &c. *Ius ad rem* est in personam, & non in rem, seu tribuit actionem personalem, non realem. Vendis rem tuam alteri, que traditione illius fit,

2
 Empior habet ius in hanc rem : tu retines ius ad rem, seu habes actionem in personam ad exigendum pretium pro illa re pactum. Ius in re devinctam sibi rem habet; ius ad rem, devinctam, ius obligatum personam retinet. Non ergo latet ad ius in re titulus transferendi dominium vendendo, donando; sed insuper requiritur quod res tradita sit, & domino accepta. Emitti equum, agrum &c. Ante traditionem habes ius ad rem: facta traditione, & accepta re, ius habes in reque tibi devincta est. Communia haec sunt, & certa penes omnes.

V. Ius istud potestativum, seu activum dividitur ius in ius quod vocatur *iurisdictionis*, & in ius quod appellatur *proprietas*. Illud definitur: *Potestas, non eius cui inest, sed eius qui illi subest, utilitati, a se habentati promouendo devincta*. Hoc iure possunt Principes, Praelati, superiores in propriis subditis. Idcirco asseritur, hanc potestatem non solum in habente illam; sed fidelitatem, & utilitatem subditorum spectare. Ius proprietatis est quod quis potitur in rem suam.

VI. Ius ultimo modo acceptum est aequalitas inter rem & rem. Ius istud aliud *legale*, aliud *morale*. Legale nuncupatur, non praesic quia est secundum leges: hoc enim omnibus virtutibus commune est quod ad leges conformetur: sed quia leges, & iura obstringunt, ut hoc ius, seu ius reddatur cui debetur. Morale ius est quod in honestate operationis fundatur, & spectat ad alias virtutes distinctas a iustitia, ut docet S. Thomas 2. 2. quæst. lxxx. art. 1. *Duplex debitorum, scilicet morale, & legale... Debitorum quidem legale est ad quod reddendum aliquis lege astringitur; & tale debitorum proprie attendit iustitia, quæ est principalis virtus. Debitorum autem morale est quod aliquis debet ex honestate virtutis*. Hoc ius legale aliud est simpliciter tale, quod etiam potestatem nuncupatur; & tres exigit conditiones: prima, ut simpliciter debeat secundum leges: altera, ut servet aequalitatem rei ad rem: postrema, ut sit simpliciter ad alterum. Aliud est ius legale secundum quid, seu minus proprium, quia aliqua ex enumeratis conditionibus eidem deficit; ut est ius illud quod reperitur in omnibus virtutibus potentialis iustitiae, in religione, pietate, observantia, veritate &c. quæ aut non reddunt prius aequale, aut non supponunt debitum legale simpliciter tale.

VIII. Iustitia materia remota sunt res quæ commercio deserviunt, pecunia, agri, merces, domus, animalia &c. Materia proxima

sunt actiones exteriores quibus res venduntur, commutantur, alienantur. Obiectum vero iustitiae formale est ius illud quod aequalitatem, seu iustitiam constituit in actionibus, seu inter rem & rem, & personam cui res ipsa debetur ex debito legali. Duo itaque postulatur ius quod est obiectum formale iustitiae, videlicet debitum legale in uno, & ius illud exigendi in altero. Porro voluntas iusta exspectat, ut expleat, & adaequet ius alterius. Exemplo illustratur doctrina. Tu mihi agrum vendidisti pacto pretio. Ius tibi inest exigendi pretium; & mihi debitum ad id illud solvendi. Haec ergo pretii solutio est aequalitas, seu iustitiam, siue ius constituitur inter me & te, inter rem & rem, seu inter meum debitum & tuum ius. Plura haec de re Scholastici Theologi disputant, quæ misa facio, quod in mera litanæ speculatione.

CAPUT II.

Iustitia generatim accepta finitio, eiusque divisio.

I. DE iustitia qua iusti homines apud Deum sunt, late disputatur alibi. Sicut est iustitia hæc in omnium virtutum ornata, & hæc est iustitia quam anhelant & sicut sancti viri Dei. *Beati qui esuriant, & sitiunt iustitiam: Matth. v. Clamaverunt iusti, & Dominus exaudivit eos: Psalm. xxxviii. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.* Hæc iustitia maior aut minor, perfectior aut imperfectior splendet in caritate, ut advertit S. Augustinus Lib. de nat. & grat. cap. xxxviii. *Caritas inchoata inchoata iustitia est: caritas magna magna iustitia est: caritas perfecta perfecta iustitia est.* Nullus mihi in præsens de hac iustitia, quæ non virtus pecularis, sed omnes comprehendit virtutes, sermo est.

II. Iustitia quæ peculiaris virtus est, finitio quam tradit Ulpianus ff. de iust. & iur. l. iustitia, adoptatur communiter tum ab Iustis, tum a Theologis, tum a S. Thoma, qui eam refert 2. 2. quæst. lxxviii. artic. 1. etique sequens. *Perpetua & constantis voluntas ius suum unicuique tribuendum.* Voluntatem primum locum occupat, affecta constantia & perpetuitate: quia iustitia non est actus transiens, sed constantiam & perpetuitatem secunda adfert. Ideo non est actus, sed habitus, qui definitur per actum solet. Perpetua autem est iustitia non ex parte actus, qui dumtaxat in Deo perpetuus est: sed ex parte obiecti, quatenus non ad tempus, sed perpetuo valens iustitiam

suam cuique secundum aequalitatem tradere. Et ideo (concludit S. Thomas loc. cit.) *predicta definitio est completa definitio iustitiae, nisi quod actus ponitur pro habitu, qui per actum specificatur. Habitibus enim ad actum dicitur. Et si quis vellet eam ad debitam formam definitionis reducere, posset sic dicere, quod iustitia est habitus secundum quem aequis constanti, & perpetua voluntate ius suum unicuique tribuit.*

III. Panis perstringam quæ S. Thomas pluribus articulis loc. cit. tradit. Est primum art. 2. constituit iustitiam ad alterum esse, & quidem hominem, ut excludat partem eiusdem hominis. *Non enim, inquit, proprie dicitur quod manus percipiat, sed homo per manum: neque proprie dicitur, quod calor calefaciat, sed ignis per calorem...* Iustitia ergo proprie dicta requirit diversitatem suppositorum, & ideo non est nisi unius hominis ad alium. In eodem igitur homine iustitia esse nequit, licet in eo diversæ partes sint, & potentia, ut ratio, concupiscibilis, irascibilis &c. in quarum ordine & subiectione iustitia proprie accepta non reperitur. Sed addit S. Thomas ibi: *Metaphorice in uno & eodem homine dici potest esse iustitia, secundum quod ratio imperat irascibili, & concupiscibili, & secundum quod hæc obediunt rationi, & universis alteri secundum quod unicuique parti hominis attribuitur quod ei convenit.*

IV. Constituit S. Doctor art. 3. iustitiam esse virtutem, & quidem inter morales, quæ in appetitu residit, adducta maxime in M. Tullii, iniquitatis hinc virtutem maximum inesse splendorem. Subdit art. 4. non in intellectu, sed in voluntate existere: quia non illum ad cognoscendum illuminat, sed hæc dirigit, ut reddat unicuique quod suum est. Aliæ virtutes morales quæ hominem percipiunt, sunt in appetitu sensitivo qui dividitur in irascibilem, & concupiscibilem. In isto fortitudo, in hoc temperantia sedem habet.

V. Distinguitur autem virtus iustitiæ a ceteris virtutibus moralibus, quod hæc rationis, illa rei medium respiciat. Quod ut clarius explicetur, advertendum est, omnes quidem virtutes morales medium rationis spectare, atque ideo etiam iustitiam; sed respectu iustitiæ ratio prescribit tamquam medium aequalitatem inter rem & rem; in aliis autem virtutibus ratio non curat hæc aequalitatem inter rem & rem; sed coercet passionem, subtrahitque materiam, vel auget, quatenus homini plus & minus convenit. Medium enim rationis variabile est: nam respe-

ctu temperantiae aliud medium ratio prescribit in homine sano, aliud in homine valetudinario. Medium autem rei invariabile est. Exemplis doctrina illustrabitur. Temperantia consistit in medio rationis, videlicet ne plus comedas quam ratio prescribit. At ratio non prescribit ut omnes homines eandem cibi mensuram sumant, sed ut quique tantum edat, quantum exigit propriæ temperantiae conditio: Ratio ergo etiam in aliis virtutibus spectat rem, & medium ponit; sed modum modo maius, modo minus iuxta diversam hominum conditionem. Communi enim fertur proverbio, virtutem absolute acceptam medium inter excessum & defectum constituit, ut liberalitas medium servat inter avaritiam & prodigalitatem. In ceteris itaque virtutibus ratio medium rerum temperat, dimittit, auget, spectata hominum, & circumstantiarum diversitate: idcirco dicitur, ceteras virtutes medium non rei, quia hoc semper idem est, ut dixi, sed medium rationis, quod modo augetur, & modo dimittitur, respicere. Contra vero iustitia medium rei spectat: quia ratio prescribit semper aequalitatem vel arithmeticaem, ut in iustitia commutante, vel geometricam, ut in iustitia distributive, servandam esse.

VI. Ex quibus colliges id quod docet S. Thomas loc. cit. art. 9. ad 2. eandem actionem ad duas spectare posse virtutes, videlicet ad liberalitatem, & iustitiam. Unde inquit Angelicus *sursum est contra aequalitatem in exterioribus constituendum; liberalitas vero, in quantum procedit ab immoderata concupiscentia, & secundum hæc rationem virtus temperantiae illud corrigit.* Sed quatenus adulterium ius iustitiam violat, ab iniustitia oritur, & ad iustitiam pertinet ius laesum reparare. Igitur ceteræ virtutes passionibus interiores coercet, dirigunt, iudicantque rationi; iustitia contra actiones exteriores moderatur, & inter eandem medium rei constituit.

VII. Iustitia hæc preesse accepta tribuitur in commutante, & distributive, & legale ex diverso respectu quem unaqueque habet. Nam prima est partis ad partem, altera est totius ad partem, tertia est partis ad totum. Commutativa itaque iustitia est inter duos homines aequales in ratione emendata, & vendendi, quamvis secundum personales prerogativas alter Princeps, alter subditus esset. Inter hæc duas partes, ementes, vendentes, commutantes, locantes, & quocumque con-

tractus incuntes, aequalitatem constituit. Distributiva est totius ad partes, nempe Principis ad subditos, quae praemia, dignitates, & bona communia dispensat unicuique secundum merita, & conditiones singulorum. Legalis est partis ad totum, nempe subditorum ad principem, quatenus omnes & singuli tribuant quod communitati convenit, eique se subdant, media legum observatione. Tres haec iustitiae partes dispiciendae sunt.

CAPUT III.

Quid sit iustitia generalis, seu legalis.

I. Iustitia generalis a fine suam sortitur denominationem, cuius est bonum commune promovere, & conservare, ac ceteras alias virtutes ordinare, & dirigere in hoc commune bonum; ut docet S. Thomas 2. 2. quaest. LVIII. artic. 5. *Praedictio modo generalis dicitur iustitia legalis, quia scilicet per eam homo concordat legi ordinandi actus omnium virtutum in bonum commune.* Iustitia legalis est quae partes communitatis possidet ordinantur ad conservationem boni communis. Partes illae respiciunt bonum commune, sicut partes singulae corporis non modo invicem uniantur, sed potissimum ad totius conservationem ordinantur. Aliae virtutes etiam bonum commune spectant, sed peculiari & propria ratione. Pietas bonum commune patriae spectat ratione originis, quemadmodum pietas erga parentes ob beneficium acceptae vitae movet ad cultum iisdem praestandum. Iustitia autem legalis respicit homines ut sunt membra & partes componentes communitatem; eaque dirigit ad bonum promovendum, avertendumque communitatis malum. Haec iustitia legalis occupatur, non quia sit secundum leges, id enim cuique iustitiae commune est; sed quod eiusdem officium sit in omnium legum observationem incumbere, curare ut ab omnibus serventur, cavere ne in desertum declinent, neque enerventur. Quin non modo media legum observantia iustitia haec promovet bonum commune debet, verum etiam aliis mediis quae huc fini servando conducunt, etiam si opus fuerit vitam ipsam exponere, quando id boni communis servandi necessitas postulare. An non videmus brachium naturali impetu ferri ad avertendum ictum capiti imminentem? Et quamquam haec iustitia generalis dicitur, nihilominus virtus simul peculiaris est; quemadmodum

caritas virtus generalis dicitur, quatenus omnes alias virtutes dirigit in bonum divinum. Ita S. Thomas 2. 2. quaest. LVIII. artic. 6. *Iustitia legalis dicitur esse virtus generalis, in quantum scilicet ordinat actus aliarum virtutum ad suum finem, quod est movere per imperium omnes alias virtutes. Sicut enim caritas potest dici virtus generalis, in quantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum divinum: ita etiam iustitia legalis, in quantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum commune.* Virtus autem particularis iustitia legalis est, quia spectat ius speciale, seu aequalitatem in bono communi servandam, & defendendam.

II. Illud etiam animadvertendum quod initio indicavi, scpe homines secundum unam rationem, partis, secundum alteram, totius rationem sustinere. Civitas potest habere rationem totius respectu civium; & potest etiam habere rationem partis; ut quando cum cive aliquem contractum celebrat, tunc considerat civitas velut unus civis cum altero cive. Similiter Princeps, Rex, Magistratus, Governator, electi a populo, a Republica, ut eam administrent, defendant, dirigant, non modo ex iustitia legali, verum etiam ex iustitia commutativa haec praestare officia obstringuntur: quia tum se habent ut partes ad partes, contractumque locationis, & conductionis ineunt. Conducit enim Republica ministros, Principesque pacto stipendio; & Principes locant opera indultissime ipsam Republicam.

III. Quaest. I. *Iustitia legalis est ne rigorosa?* Resp. Negant Salmanticenses tract. XI. cap. 1. quaest. 3. num. 2. cum Castroalao, Lessio, Bonacina, & aliis: quia non est absolute, & in toto rigore ad alterum, cum sit inter partem & totum. Pars autem est aliquid totius. Ergo non est omnino ad alterum.

IV. Opposita sententia quae ex principis S. Thomae eruitur, nobis probabilior est. Tres quippe ad veram & rigorosam iustitiam conditiones requiruntur. Prima est debitum verum, & legale. Altera aequalitas inter debitum unius & ius alterius. Heine obervantia, religio, pietas a ratione iustitiae declinant: quia Deo, parentibus, & magistris nunquam ad aequalitatem reddere valeamus. Tertia, quod sit omnino ad alterum. Iustitia legalis has tres conditiones sibi vendicat. Ergo vera iustitia est. Et ad primam quod attinet, debitum cuiusque civis erga communitatem gravius fortiusque est debitum quod habere potest cum quocumque particu-

lari

lari cive; cum vitam ipsam exponere pro bono communi servando obstringatur, & iura summo id exigere communitas potest. Aequalitas autem unam vera iustitia exigit, et, quod cuique reddat quantum debet. At quaeque vi iustitiae legalis reddere quantum debet tenetur. Quando autem subditus solvit quantum Princeps, vel communitas exigit, reddit quantum debet. Tertia tandem conditio, quod sit omnino ad alterum, etiam patet: quia aliud est ius communitatis, aliud singulorum civium. Quando autem iura sunt diversa, tum est rigorosa, ut dicitur, alteritas inter haec duo iura.

V. Ratio quam opponunt Salmanticenses, nulla est. Quia tum inter partem & totum non est vera alteritas, quando iura non sunt diversa, ut inter patrem & filium; at quando iura diversa sunt, ut illa communitatis, & singulorum civium, tum iustitia quae ponit inter haec iura aequalitatem, est omnino ad alterum. Quod quod ipse filius, licet pars patris sit, & has rationes non sit inter eosdem vera iustitia, tamen quoties filius peculare ius habet in aliqua bona, tum rigorosa iustitia excoertit inter patrem & filium valet? Nec obest aliud quod opponi solet, nempe violationem iustitiae legalis non inferre retributionis debitum: quoniam restitutum est effectus duntaxat violationis iustitiae commutativae; neque inter conditiones ad veram iustitiam necessarias comparatur restitutio. Quare quod transgressio iustitiae legalis non inducat restitutionis debitum, id tantum elicit quod haec iustitia non sit commutativa; minime vero tollit quin vera iustitia legalis sit.

VI. Quaest. II. *Iustitia legalis quae est in Principis, differt ne specie a iustitia legali quae est in subditis?* Resp. Negat probabilior opinio. Nam tam Principis, quam subditorum iustitia idem bonum commune, seu obiectum per actus debitos exequendum spectat. Totum vero distinctio iustitiae quae est in Principe, a iustitia quae est in subdito, diversitatem tantum materialem personarum respicit; cum utraque revera in idem formale obiectum, nempe bonum commune societatis, tendat. Dicitur enim solum est quod Princeps bonum commune spectat leges condendo, & subditi leges istas exsequendo. Utique Princeps per regulas, rationeque universales respicit commune bonum; at hoc non inferat distinctionem specificam formalem: quemadmodum quod Doctores Theologi per principia universaliora, altioreque rationes, & divinis Scripturis, & traditionibus accellunt, de fidei articulis iudicent, non efficit quod istorum fides

Conc. Theol. Tom. VII.

diversa sit ab idolatrum fide. Non negamus tamen diversitatem materialem inter utramque iustitiam; cum in Principe haec iustitia sit quae architectonica, & in subditis veluti ministerialis, ut inquit S. Thomas. Nec tanti momenti quaestio haec est, ut severius postulet examen.

CAPU IV.

De iustitia distributiva, commutativa, vindicante, & de iuris eisdem oppositis.

I. Iustitia distributiva est quae bona communia distribuit inter partes communitatis iuxta meritum proportionem. Definitio vi declaratione eget. Voluntas recta requiritur quae in distributione bonorum communitatis personarum merita expendat. Haec iustitia residet potissimum in superiore, ad quem eiusmodi distributio pertinet. In subditis vero reperitur, quia huc distributioni acquiescere debent. Ita S. Thomas 2. 2. quaest. LXI. artic. 1. ad 3. *Actus distributivi, qui est communium bonorum, pertinet solum ad praesentem communitatis bonis. Sed tamen iustitia distributiva est etiam in subditis quibus distribuitur, in quantum scilicet sunt contenti iuxta distributionem.*

II. Medium rei quod iustitia distributiva respicit, non est aequalitas arithmetica, sed geometrica, seu proportionis: quae proportio versatur inter merita & bona distribuenda. Praemium distribuendum est ut sex. Candidatorum alter habet merita ut sexdecim, alter ut octo. Illi dandum est praemium ut quatuor, huic ut duo: quia quae proportio est quatuor ad duo respectu sex, eadem est sexdecim ad octo. Quare iustitia distributiva plures respicit personas, quarum merita comparet cum praemio distribuendo. Quanto vero praemium impertiendum individuum est, tum digniori conferri debet, si plures sint candidati. Si vero aequi plures non sint, fat est ut hic sit dignus, quemadmodum contingit in distributione cathedrae, beneficii, aliovis gradus.

III. Quaest. I. *An iustitia commutativa distinguatur a vindicante?* Resp. Iustitia commutativa est, ut iam ex S. Thoma 2. 2. quaest. LXI. artic. 3. illa quae reddit unicuique rem suam secundum ius quod habet illam exigendi. Ponit siquidem aequalitatem inter debitum & creditum, quae oritur ex emptio, venditionibus, mutuis, ceterisque contractibus; item in lurtis, in homicidiis,

A 3

aliique iniuriis, quorum damnum compensandum est. Precipuis illius iustitiae actus est restitutio.

IV. Iustitia vindicativa spectari potest in iudice, vel Principe, aut in privatis personis laicisque possunt vindictam. Secundum priorem considerationem est actus vere iustitiae commutantis; in personis autem laicis non est vera iustitia, sed pars potentialis eiusdem, ut docet S. Thomas 2. 2. qu. lxxx. art. unic. ad 1. *Vindicta quae fit auctoritate publice potestatis secundum sententiam iudicis, pertinet ad iustitiam commutativam, sed vindicta quam quis facit proprio motu, non tamquam contra legem, vel quam quis a iudice requirit, pertinet ad iustitiam aequalem.*

V. Ratio prioris partis evidens est. Quoniam index vi iustitiae commutantis attingitur non modo communi bono proficere, sed etiam subditos ab iniuriis, & oppressionibus defendere, atque in eos animadvertere qui turbant societatem, ordinemque partium infringunt. Adest insuper medium rei: quia iudex tenetur infligere poenam aequantem vis lesioni personae offensae. Iustitia denique haec ad alterum est: quia iudex alius est a persona laesa. Igitur officium quo index ulciscitur iniurias illatas subditis, est actus iustitiae commutantis, imperatus a iustitia generali, seu legali propter bonum commune.

VI. Altera vero pars etiam patet ex sequenti S. Thomae doctrina, qui 2. 2. qu. lxxviii. artic. 2. ad 1. ait: *Sicut recompensatio debiti legalis pertinet ad iustitiam commutativam; recompensatio autem debiti moralis, quod nascitur ex particulari beneficio exhibito, pertinet ad virtutem gratiae: ita etiam poenitentia peccatorum, secundum quod pertinet ad publicam iustitiam, est actus iustitiae commutativae; secundum autem quod pertinet ad immunitatem alicuius personae singularis, a qua iniuria propulsa, pertinet ad virtutem vindicativam.* Si tamen iniuria eiusmodi fit quae remitti sine aliorum detrimento nequeat, ut si homo laesus sit persona publica, vel aliae personae, quantum fama est aliis obnoxia; tunc petitio vindictae, & executio eiusdem in iudice est actus vere iustitiae commutantis. Et hoc in casu personae laesae compelli ab illis possunt quorum interest, ut iniuriam illatam resarciri petant.

VII. Oppones, punire iniuriam ad iustitiam vel potius quam ad vindictivam iudicium pertinere. Nam eiusdem virtutis est largiri praemia benemeritis, & delicta pravorum civium castigare. Ad distribuentem autem iustitiam spectat praemia pro meritis re-

pendere. Ergo ad eandem etiam spectabit poenas pro sceleribus infligere. Resp. Argumentario laborat falso lapsus. Nam iustitia distributiva tribuit praemia quae respondent meritis non laborum ministerii praestiti in Republicae bonum, sed meritis qualitatum personalium. Iustitia haec spectat doctrinam, habilitatem, talenta, paupertatem, nobilitatem candidatorum; & iuxta mensuram maiorem aut minorem harum qualitatum personalium praemium, seu munera, officia, & dignitates distribuit. Meritis vero laborum quos pro communi bono perferunt subditis, iustitia commutativa vicem rependit, quae aequalitatem arithmeticae tum in praemis, tum in poenis servare debet. Iustitia commutativa respicit quid boni, aut mali subditi egerint; contra iustitia distributiva spectat quid boni, quid habilitatis, quid capacitatis candidati subditi habeant ad iustitiam dignitatem, gradum &c.

VIII. Quaesit. II. *Iustitia commutativa distinguitur ne specie a iustitia distributiva?* Resp. Adfirmat communis, & vera sententia. Quandoquidem virtutum diversitas ab obiectorum diversitate formali suam specificam capit distinctionem. Argui utraque haec iustitia diversum obiectum formale spectat. Ergo inter utramque diversitas specifica intercedit. Secunda propositio evincenda est. Obiectum iustitiae est ratio iuris, seu aequalitas constituenda inter ius unius & debitum alterius. Porro diversa est iuris ratio quam commutativa, ab ea quam distributiva iustitia respicit. Illa quippe aequalitatem arithmeticae, haec geometricam, seu proportionalem spectat. Ius commutantis iustitiae est ius rigorosum, seu proprietatis, quod alio nomine dicitur ius in re, vel ad rem, fundatum in venditione, emptione, locatione, aliove contractu inter partem & partem, inter unum & alterum. Contra, ius iustitiae distributivae imperfectum est, fundatum in debito dignitatis, convenientiae, & habilitatis personalis. Ne multa: commutativa constituit ordinem inter hominem & hominem; distributiva inter hominem & Principem. Illa venditiones, emptiones, commutationes, & commercia; haec distributiones graduum, & dignitatum ordinar. Prima rei status, altera personae prerogativas spectat. Hanc doctrinam tradit S. Thomas 2. 2. qu. lxxi. art. 2. *In distributiva iustitia datur aliquid alicui privatae personae, inquantum id quod est totius, est debitum parti. Quid quidem tanta maius est, quanto ipsa pars maiorem principalem habet in toto. Et ideo in distributiva*

20

va iustitia tanto plus alicui de bonis communibus datur, quanto illa persona maiorem habet principalem in communitate. Quae quidem principalitas in aristocratica communitate attenditur secundum virtutem, in oligarchica secundum divitias, in democratica secundum libertatem, & in aliis aliter. Et ideo in iustitia distributiva non accipitur medium secundum aequalitatem rei ad rem, sed secundum proportionem rerum ad personas; ut scilicet fiat una persona excedit aliam, ita res quae datur uni personae, excedat rem quae datur alii. Et ideo dicit Philosophus, quod tale medium est secundum geometricam proportionem, in qua attenditur aequale non secundum quantitatem, sed secundum proportionem; sicut si dicamus, quod sicut se habent sex ad quatuor, ita se habent tria ad duo, quia utrobique est sesquialtera proportio, in qua maius habet totum minus, & mediam partem eius; non autem est aequalitas excessus secundum quantitatem, quia sex excedunt quatuor in duobus, tria vero excedunt duo in uno. Sed in commutationibus redditur aliquid alicui singulari personae propter rem eius quae accepta est; ut maxime patet in emptione, & venditione, in quibus primo invenitur ratio commutativa. Et ideo oportet adaequare rem, ut quanto iste plus habet quam suum fit, de eo quod est alterius, tantum restituat ei cuius est. Et sic fit aequalitas secundum arithmeticae medietatem, quae attenditur secundum parem quantitatis excessum; sicut quinque est medium inter sex & quatuor, in unitate enim excedit, & exceditur. Si ergo a principio uterque habeat quinque, & unus eorum accipit unum de eo quod est alterius, unus (scilicet accipiens) habebit sex, & alii relinquuntur quatuor. Erat ergo iustitia si uterque redueatur ad medium; ut accipiat unum ab eo qui habet sex, & detur ei habet quatuor, sic enim uterque habebit quinque, quod est medium.

IX. Obicies. Saepe iustitia commutativa non servat aequalitatem rei ad rem, sed rei ad personam; quod est proprium iustitiae distributivae. Nam si debitor pluribus creditoribus obnoxius sit, & nequeat omnium crederita aequare solutione, pro ordine personarum solvere astringitur, & quidem vi iustitiae commutativae. Ergo haec duo iustitiae speciei formali non distinguuntur. Idque confirmatur ex eo quod Principes a Republica constituti distributor bonorum communium, violator iustitiae commutantis est, si praefata bona iuxta partium prerogativas non partiantur; puta, si nobiliori, aut doctiori minus, si indocto aut ignobiliori plus tribuat;

quin restitutioni alicuius est, si quid in haec distributione peccaverit. Cuius frequens est in testamento in quo bona distribuenda legentur inter pauperes, viduas, doctores. Dispensator bonorum ex iustitia commutativa attingitur eadem distribuere iuxta proportionem qualitatum eiuusmodi personarum.

X. Resp. Iustitia distributiva individuali habet ferre semper iustitiam commutativam. Quandoquidem in omni iustitia proprie dicta requiritur debitum legale fundatum in iure quo quis vel in re, vel ad rem habet. Hoc autem debitum solvendum est ex iustitia commutativa, cuius violatio onus restitutionis inducit. Porro in recentibus calibus iustitia distributiva coniectam habet iustitiam commutativam. Munia tamen utriusque iustitiae distinguenda sunt. Officium distributivae iustitiae est personarum qualitates expendere, & iuxta qualitatum mensuram maiorem aut minorem praemia, vel legata, sive beneficia distribuere. Exemplum iustitiam. Tenens vi testamenti legatum inter pauperes, orphanos, viduasque dividere, illorum omnium egalitatem, conditionem, & morumque integritatem metitur iustitia distributiva. Deprehendit in hac vidua, filiarum numero onusta, centum gradus egalitatis, in orphano quinquaginta, in paupere triginta; designat viduae centum, orphano quinquaginta, pauperi triginta argenteos, proportionem geometrica servata inter gradus egalitatis & bona distribuenda. Haec iustitia distributiva munus suum explevit. Succedit iustitia commutativa, quae res ipsa destinata bona imperitur. Si dispensator partitionem factam diminueret ex arbitrio, si vel unum argenteum retineret post designationem factam; laderet iustitiam commutativam, & restitutioni esset obnoxius. En aequalitatem arithmeticae quam ponit iustitia commutans. Comparat ergo iustitia distributiva paupertatem unius cum paupertate alterius, proportionem geometricam servata. Quia proportione facta, distributio bonorum secundum proportionem geometricam congruit. Et postea iustitia commutativa tribuit, aequalitate arithmetica servata, bona quae huic viduae, aut orphano, aut nobili convenient.

XI. Ex quibus colliges, iustitiam distributivam esse veram iustitiae speciem, ut conceptis verbis definit S. Thomas 2. 2. qu. lxxi. art. 1. *Et ideo duo sunt iustitiae species, scilicet commutativa, & distributiva. Negant Salmanticenses tractat. xxi. qu. 1. punct. 4. num. 32. & citant Dicastrum, &*

A. 4. alios:

alios: quia, inquit, non est hæc iustitia omnino ad alterum, cum sit totius ad partes: idque confirmant testimonio S. Thomæ loc. cit. ad 2. *Sicut pars, & totum quodammodo sunt idem, ita id quod est totius, quodammodo est partis. Et ita cum ex bonis communitatis aliquid in singulos distribuitur, quilibet aliquo modo recipit quod suum est.* Mirum est, hoc opponi testimonium potuisse ex solutione ad secundum argumentum data, postquam S. Doctor in corpore articuli definiit, duas esse species iustitiæ, commutativam nempe, & distributivam. In laudata quippe responsione loquitur de debito, & ætate comparative ad iustitiam commutativam. Nam ius iustitiæ commutantis est ius proprietatis, & domini; ius vero iustitiæ distributivæ est fundatum in personarum prerogative per modum congruitatis, modo supra explicato. Utique partes sunt quodammodo totum; at hoc non impedit quominus partes habeant sua iura particularia distincta. Iustitiæ ergo distributivæ omnes conditiones possidet necessarias ad veram iustitiam. In Principe enim communitatis reperitur debitum legale distribuendi bona communia. Unaquæque communitatis pars ius habet ut pro sui conditione præfata bona sibi tribuantur; atque adeo & hæc iustitiæ est absolute ad alterum. Æqualitas etiam reperitur, non arithmetica, sed geometrica. Quæ ibidem opponunt Salmanticensis, id dumtaxat evincunt, quod iustitiæ distributivæ non sit æque perfecta æque commutativæ; minime vero quod non habeat conditiones veræ iustitiæ. Utique iustitiæ distributivæ non servat æqualitatem arithmeticam, non inferi se sola debitum restitutionis. Quæ, & cetera omnia inferunt iustitiam distributivam non esse commutativam, sed veram esse iustitiam. Quod subdunt Salmanticensis, S. Thomam aliter re, distributivam, & commutativam esse duas iustitiæ species coniunctas, secus separatim, arbitrium profusè elusum est. Nam rerum species non ex coniunctione unius cum altera, sed ex obiectorum diversitate distinguuntur. Coniunctio unius speciei cum altera non inferi, sed supponit obiectorum diversitatem. Ergo si due sunt iustitiæ species coniunctæ, due sunt iustitiæ species absolute consideratæ.

XII. Quæst. III. *Quænam sint vitia iustitiæ opposita?* Resp. Ceteræ virtutes duo vitia habere contraria solent, alterum per excessum, alterum per defectum. Iustitiæ opponitur tantum defectus, quæque quis

non reddit quod debet. Excessus reddendi pluraquam debetur, cum alii virtutibus, lecus cum iustitiâ pugnat; nihil nocentem alteri inferatur. Vitium autem oppositum iustitiæ est iniustitiâ, quæ duplex est, inquit S. Thomas 2. 2. quæst. lix. art. 1. *Una quidem legalis, quæ opponitur legali iustitiæ; & hæc quidem secundum essentiam est speciale vitium, in quantum respicit speciale obiectum, scilicet bonum commune quod convenit; sed quantum ad intentionem est vitium generale. . . . Alio modo iniustitiâ dicitur secundum inæqualitatem quandam ad alterum, prout scilicet homo vult habere plus de bonis, puta divitiis, & honoribus; & minus de malis, puta laboribus, & damnis: & sic iniustitiâ habet materiam specialem, & est particulare vitium iustitiæ particulari oppositum.*

XIII. Quædammodum ergo iustitiâ in variis tribuitur species; ita iniustitiâ alia vocatur legalis quæ leges relaxat; alia quæ opponitur iustitiæ distribuenti, & est æquatio personarum in distributione bonorum communium. Iustitiæ commutantis opponitur æque vitia quæ proximum ledunt sive in honore, sive in bonis externis, sive in vita: ut sunt furum, rapina, calumnia, homicidium, iudicia iniusta iudicium in iudicando, fallæ actorum aculationes, advocatorum imposturæ in defendendo, ad confutandum, fraudes in emptionibus, & venditionibus aliisque contractibus, usuræ &c. Iniustitiæ est secundum se peccatum mortale, & ex parte vitæ materia, vel ex inderelicta intentione tantum veniale.

C A P U T V.

De dominio, eius divisione, & honorum partitione.

I. **D**ominii vocabulum plures excipit significaciones. Primum exprimit quantumque rem in quam ius habemus. In hæc acceptione Principes dominium habent in rebus publicis, cives in flumina, portus, vias publicas, parentes in filios. In hoc amplo significatu exprimit quantumque facultatem ius proprietatis, sive iurisdictionis. Dominii iurisdictionis potuntur superiores ad gubernandos subditos, ad iudicandos, puniendos, & ab eisdem tributa exigenda: quod dominium aliud sacrum, aliud civile est.

II. Dominium proprietatis, quod proprie dominium est, definitur *facultas utendi re tanquam propria in omnes usus a lege permittos in suam commodum.* Facultas exprimit

ius, seu potestatem utendi. Particulæ propria, & suam commodum, excludunt ius usufructu, hypothecariorum, tutorum, qui non disponunt de re tanquam propria, neque in suam commodum. Quare hæc particula in suam commodum est differentia quæ dilinquit dominium proprietatis a dominio iurisdictionis, quia hoc in subditorum, illud in proprium commodum, & utilitatem ordinatur. Dicitur in omnes usus a lege permittos, quia nulla datur potestas, nullum ius in aliis lege vitios. Heine licet primogeniti sint domini primogenitura, & pupilli hereditatis; non tamen hæc bona distribuere valent in usus lege prohibitos. Similiter debitor dominus est pignoris, quod tamen distrabere prohibetur, lege conventionis cum creditore prohibente. Particulæ lege prohibente intelligenda est de lege quæ reddit actum invalidum, secus de lege quæ reddit actum illicitum. Nam re ipsa plures domini distrabant bona sua in usus turpes.

III. Proprietatis dominium, de quo nobis in præsentia sermo est, aliud perfectum seu plenum, aliud imperfectum seu semiplenum. Illud olim dicebatur mancipium, quod manū capere; etque dominium in substantiam rei, eiusque commoda. & propterea dicitur etiam dominium in solidum, quia non solum habet proprietatem, vi cuius dicitur dominium directum; sed etiam commoda, & usus rei, iuxta quam rationem dicitur dominium utile. Dominium vero imperfectum recedita duo separata, nempe proprietatem rei ab usu eiusdem rei. Nam sæpe Titius habet proprietatem rei sine rei usu; & vocatur dominus directus, seu Proprietarius. Sempronius hæc habet rei usum, seu usufructum sine proprietate; & vocatur *Usufructuarius, Emphyteuta, Vassellus, Fundatarius.* Primum itaque dominium appellatur directum, secundum *utile*. Hæc divisio domini in directum & utile vocari solet obiectiva, seu ex parte obiecti, seu materie quæ cadit sub dominio. Datur dominium directum semiplenum etiam ex parte subiecti. Sempronius habet dominium ex parte obiecti plenum, nempe proprietatem, & usum; sed ex parte subiecti est semiplenum, quia habet locos; ut quando plures emunt eandem mercem inter se dividendam.

IV. Adverendum tamen, dominium directum non carere omni utilitate. Distinguitur nihilominus ab utili, quia caret fructibus qui produci a re propria solent. Ceterum dominium directum plures parit utilitates. Prima est, quod dominus proprietarius valet rei proprietatem alienare. Altera, quod domi-

nus proprietarius accipit canonem, seu pensionem ab usufructuario, vel emphyteuta. Tertia, quod læpe dominium utile redit ad proprietarium. Quarta, quod abique licentiam domini directi dominium utile alienari nequit. Quinta, quando cum licentia proprietarii fit alienatio medio novo contractu, illi laudemium, seu pensio solvenda est. Tandem aliud est dominium alium quo Principes de bonis subditorum ob bonum commune disponunt; aliud dominium humile quo privati potuntur in propria bona.

V. Dominium transferatur vel titulo, vel traditione rei. Qui enim præbet rei titulum, seu ius alteri, in hunc transferre dominium intendit. Hæc autem translatio domini deferri solet, quod sit transmissio rei ab eo qui legitime possidet, in alterum qui incipit esse dominus. Triplex istius transiitionis principium. Primum Dei voluntas, quæ revelatione ipsius Dei fit, in sacris Scripturis manifestata, ut iure naturali nobis constat. Alterum est voluntas hominis, qui rem suam transferre in aliam valet. Tertium est voluntas Principis, qui de bonis civium propter bonum commune disponere valet.

VI. Prima autem radix domini transferendi a rerum divisione proficiscitur. Hæc rerum partitio primum facta est occupatione, vel acceptione bonorum quæ erant omnino communia. Hæc autem divisio nec iure divino, nec iure naturali inventa est. Et ad ius divinum quod attinet, nullum occurrit Scripturarum testimonium quod eiusmodi partitionem præcipiat. Iure porro naturali communem naturæ ipsa inclinat, si spectetur præcia a suis passionibus, cupiditate nempe, perbia, negligentia &c. Ceterum considerata natura eiusmodi turbatis appetitionibus subiecta, necessaria erit præfata divisio.

VII. Comuni itaque sententia iure gentium introducta est. Non omnia tamen iure gentium partita sunt. Nam plura adhuc remaneant communia, ut vine, plateæ, aer, civitates, mare, flumina, fere &c. Quin, extrema urgente necessitate, ipsa partita bona communia sunt quantum ad usum. Soja vero generalis rerum divisio iure gentium inventa est; ceteræ particulares divisiones regionum, provinciarum, agrorum, particularibus peractis sunt iuribus.

CAPUT VI.

Domini utilis varie acceptio. Utrum in rebus usus consumptibilibus dominium ab usu distinguatur.

Dominium utile, ut iam diximus, est *ius utendi, & fruendi aliena re, salva eiusdem substantia.* Usus aliud dicitur usus iuris, aliud usus facti. Usus facti non est ius, sed iuris executio. Ius proprium, est ius utendi, quod distinguitur ab aliis iuribus quo nullum præbent usum; quale est ius depositarii in rem depositam, creditoris in pignum. Additur & *fructus*, quæ particula distinguit usufructum ab usu nudo. Nam usufructus licet valeat in propriam commodum rei uti, minime tamen potest in alterum talem usum transferre. Contra usufructuarius utrumque potest, & re uti, & eiusdem fructus vendere, locare, alienare in alterius utilitatem, *salva rei substantia.* Porro usufructuarius distinguitur a domino directo, qui potest & fructus, & vivum, & capitale, alteri vendere, locare, oppignorare. Usufructus alius legalis, alius conventionalis. Ille lege, hic conventionem, donatione, aliove privato contractu præscriptus est.

I. Quæst. I. *Quomodo fructus quibus frui usufructuarius potest?* Resp. Quidquid fundus parit, & ex se percipi potest, nomine fructus comprehenditur. Fenum, & segetes, vineæ, arbores, caduæ, fructus omnium arborum. Fructifera tamen arbores domini proprietarii fructus, easque cadere, fecere, eradicare nequit usufructuarius; sed easdem dumtaxat fructus colligere. Pecorum fructus sunt fetus, lac, lana, pili. Servorum fructus sunt industria opera, & operum mercedes. Proles tamen non venit nomine eiusdem fructuum. Advertendum tamen, usufructuarius dominium fructuum non acquirit, etiam si illi maturi sint, donec fuerint collecti. Quare si usufructuarius moriatur ante fructuum collectionem, tum ad dominum proprietarium fructus pertinent. Quandoquidem usquequod fructus fundo, aut plantis hærent, sunt fundorum partes. Ergo illius fructus cuius est fundus. Qui tamen fructus furto eriperet, antequam colligerentur, usufructuario, non domino directo, restituere deberet: quia usufructuarius actionem adversus fructum habet.

III. Quæst. II. *Quid præstare usufructuarius debeat?* Resp. Astringitur rei substantiam conservare; cum procurator, non destructor sit rei alienæ. Usufructuarius gra-

gis, si aliqua moriantur capita, aut iniuria reddantur, alia fructifera substituere; si milititer, arelentibus vinearum vitibus, agrorum plantis, alias plantare; reparare quoque ædes medicoribus, seu magnis expensis debet. Sublata vero eiusdem negligentia, si res, aut rerum partes fortuito pereant, ut nihil tenetur.

IV. Quæst. III. *Potest ne usufructuarius alteri suum ius usus vendere?* Resp. Potest, contentente, secus repugante domino proprietario. Quod si abique domini directi licentia hoc attemptet, spoliator iure suo, quod continuo tranfit in dominum proprietarium. Valet tamen sine eiusdem consensu vendere, aut locare utilitatem nomine suo percipientem: quia tum non amittit ius usufructuarii.

V. Emphyteusis contractus est quo in perpetuum, vel ad tempus non brevis decennio, fundus alicui traditur fructibus cum onere pensionis solvendæ domino directo in domini recognitionem. Convenit Emphyteusis cum usu, quia re utitur aliena; & cum usufructu, quatenus utitur, & fructus re aliena, salva substantia. Differt vero, quia dominium utile cessat morte usufructuarii, & usufructuarius; & præterea usus, & usufructus in rebus mobilibus, emphyteusis autem in solis immobilibus constituitur; nec morte emphyteute extinguitur, sed transit ad heredes. Potest emphyteuta, domino directo inscio, emphyteusim per decennium alteri locare: immo valet absolute in alium transferre; propterea tamen domino directo admonito; ut si emere eundem ille velit, ceteris præferatur.

VI. Feudum definitur quod sit *concessio rei immobilis, translato dominio utili, & retento directo apud proprietarium, cum onere fidelitatis, & obsequii personalis exhibendi.* Differt ab emphyteute feudum, quod emphyteuta solvat pensionem realem domino directo; feudatarius vero, sive vassallus teneatur ad obsequium personale certo tempore præstandum feudatario seu in aula, seu in bello. Confunditur interdum feudum cum emphyteute, quando nempe loco obsequii personalis constituitur pensio realis. Modus conferendi feudi duplex. Primus realis & personalis, cum nempe feudatarius inducitur in corporalem feudi possessionem. Secundus appellatur investitura abusiva, quando scilicet traditur annulus, ensis, pileus in signum traditi feudi, & potestatis, quia ipse feudatarius capit rei feudo subiectæ possessionem. Feudatarii sunt Principes, Duces, Marchiones, supremo Principi subditi.

VII.

VII. Quæst. IV. *Distinguitur ne dominium ab usu rerum unico usu consumptibilium?* Resp. Quæstioncula hæc, nullius alioquin momenti, aut utilitatis, innumeras excitavit turbas; & non modo Theologorum ingenia exercuit, sed ipsam etiam Cathedram pontificiam fatigavit. Plures quippe pontificie constitutiones super eadem emanarunt. Ego paucis rem expediendam. Duplex, ut iam dictum est, iuris usus. Alius facti, alius iuris. Usus iuris, seu utendi iuxta omnes a dominio utili inseparabilis est: hic quippe usus includit activam facultatem utendi re: quæ facultas revocari abique utentis iniuria nequit. Usus facti ius est in simpliciter aliene usurpatione, ab alieno nudo pendente; quare abique utentis iniuria revocari potest. Usum hunc in rebus non unico actu consumptibilibus separabilem a dominio esse, convenit penes omnes. Disputatur ergo de rebus unico actu consumptibilibus, ut sunt omnes res comestibiles, utrum nempe si quis mihi in cibum panem porrigat, usus tantum sit penes me, dominium vero apud datorem. Sola questio hæc expostio eundem inutilitatem prodit.

VIII. Disputandi occasionem dedit iuxta illa Francicæ Religionis paupertas, quæ quodlibet tum in particulari, tum in communi dominio excludit: quam paupertatem revera mirabilem, & heroicam probatur suis constitutionibus Gregorius IX. Alexander IV. Innocentius IV. Clemens V. & postillimum Nicolaus IV. Ioannes vero XXII. constitutionem Nicolai IV. interpretatus est de rebus non unico actu consumptibilibus in sua Extrav. *Ad conditorem*, in qua hæc habentur. *Dicere liquidem, quod in talibus usus iuris, vel facti separatus a proprietate rei, seu domino possit constitui, repugnat iuri, & obvia rationi: nec Prædecessoris nostri prædicta fuisse videtur intentio, Romanæ Ecclesiæ talium bonorum dominium reservare.* Ratio autem adeo luculenta videtur, ut nullam solidam responsum excipiat. Nam usus a dominio distinctus necessario includit quod rei utilitas spectet ad utentem, *salva rei substantia* pertinente ad dominum directum.

Porro dominus directus mihi comedendum panem porrigit. Prædicta panis comestio, seu panis utilitate percipitur, quid rei substantia remanet penes datorem? Nihil profecto; nisi dicere velimus, quod caro, panis cibo producta, ad dominum directum attineat.

IX. Ut tamen controversia magis fiat perspicua, distinguere potest, immo debet, usus habitualis ab actuali; seu distinguende sunt res comestibiles, ut aptæ ad consumptionem,

nam, & ut actu consumuntur. In priori statu Religiosi habent habituales capacitates ad eiusmodi res consumendas. Et quod eiusmodi habitualis usus sit a dominio separabilis, extra controversiam videtur in Religiosis evangelico-monasticam paupertatem professibus. Quis namque incipias invenit, posse Prælatum res cibarias, Religiosis concessas ad usum, pro arbitrio revocare, quin Religiosi aliquam patientur iniuriam, aut reclamare valeant? Porro inclyta Franciscanorum Religio hoc in sensu res etiam comestibiles ad purum putumque usum, omni dominio relicto, acceptant. Aliæ vero Religiones dominium in communi eorumdem rerum assequuntur. Et hæc etiam ratione Franciscanorum paupertas excellentior est. Quæ omnia adeo vera sunt, ut dominium non consistat in actuali usu, qui effectus potius domini est, sed in habituali facultate, & iure utendi rebus: quo iure carent Religiosi omnes in res illis ad usum concessas.

X. In posteriori autem fensu, quod nempe actualis panis, carnis, piscis, &c. cibum non sit a dominio separabilis, adeo certum mihi videtur, ut insperatum existimem probationibus id demonstrari; cum, ut inquit Ioannes XXII. *per talem usum, id est utendi actum, & ipso actu, & cum tali actu res consumatur huiusmodi, ac in ipso rei exercetur substantia, nec sine rei ipsius consumptione esse valeat usufructus.* Ex quo patet quod usus talis nec simplex, nec separatus a dominio potest dici.

XI. Nec responderi potest, verum hoc esse, quando usus est independens, secus cum dependens fuerit. Quomodo cum dumtaxat vincit usum habitualem, seu capacitatem ad consumptionem separabilem a dominio esse; quod iure fatetur. Ceterum quod actualis consumptio substantiæ rei separabilis ab eisdem rei dominio sit, paradoxon apparet, quod ius tum civile, tum theologicum improbatur. Nam *l. si vini ff. de usufructu hæc ita utuntur. Si vini, olei, fructuum usus fructus transferri: idem quoque de legatario debet transferri: idem quoque de rebus quæ usu consumuntur, intelligimus.* In rebus uti consumptibilibus idem est usus & usufructus; adeo ut sicut legari ad usufructum nequeunt; ita neque ad usum nudum facti res consumptibiles, respectu actualis consumptionis, possunt.

XII. Hanc doctrinam confirmat S. Thomas, cui Theologi ceteri subscribunt, 2. 2. quæst. lxxxviii. art. 1. *Sciendum est, quod que-*

quædam res sunt quarum usus est ipsarum rerum consumptio; sicut vinum consumimus eo utendo ad potum; & triticum consumimus eo utendo ad cibum. Unde in talibus non debet seorsim computari usus a re ipsa; sed cuiusque conceditur usus, ex hoc ipso conceditur res. Et propter hoc in talibus per mutuum transferatur dominium. Si quis ergo seorsim vellet vendere vinum, & vellet seorsim vendere usum vini, venderet eam rem bis, vel venderet id quod non est: unde manifeste per iniustitiam peccaret. Et simili ratione iniustitiam committit qui mutat vinum, aut triticum, petens sibi duas recompensationes, unam quidem restitutionem æqualis rei, aliam vero pretium usus, quod usura dicitur. Tam luculenta doctrina est, ut interpretatione non egreat.

CAPUT VII.

De possessione, & modo eam comparandi amittendique.

I. Possessio dominium in se comitatur. Eiusmodi originem aliqui repetunt a pedum sessione. *l. i. ff. de acquirenda possessione*: quia qui fundos acquirit, pedes intra ipsos immittunt. Alii eam accedunt a pos, quod idem est ac potens: & sedes, videlicet cum possidat seorsim. Sed, mista nominis etymologia, possessio definitur quod sit *detentio rei, corporis, & animi, iurisque adminiculo*. Possessio appellatur *detentio*, sive iusta, sive iniusta. *Rei*, sive corporalis, sive spiritalis. *Idem aduere corporalis*, quia putant res spirituales non possideri; sed falluntur: nam beneficia, dignitates, quin ipsa gratia, & beatitudo æterna possidentur. Ceteræ particule, *corporis, & animi adminiculo*, duo in se prædant, quia nec solo animo, nec solo corpore possessio acquiritur. Sola corporalis detentio ab *ictis animæ* appellatur. Nec sola animi intentio sufficit. Requiritur ergo ad veram possessionem assequendam ut quis animo & corpore, modo a iure præscripto, nempe manibus, pedibus, oculis, aliave formula in lege definita, rei possessionem capiat. Quamobrem tutor, depositarius, commodatarius proprie non possident bona pupillaria, deposita, commodata: quia animo eadem sibi non appropriant, sed alieno nomine detinent. Hæc animi, corporisque apprehensio ad inchoandum, licet ad constituendum possessionem requiritur. Tandem ad possessionem assequendam fas est partem aliquam rei possessæ attingere ad præsentia

personali, aut per procuratorem, servum, aliumque; ut ex *leg. Generali ff. de acquirenda possessione* constat. *Quisquis nostro nomine volens, sit in possessione, vel iura curator, amicus, hospes, non possidere videtur*. Ultima particula iuris adminiculo indicat, ut ius positive non repugnet, seu non reddat talem possessionem nullam: neque enim necesse est ut iaveat. Heinc possessiones iniustas, & male fidei hæc definitio non excludit.

II. Possessio duplex. Altera iusta, & facti simul, & facti; altera iniusta, & facti tantum. Illam hoc pacto definiunt: *Insufficientia, seu detentio rei tanquam sue, cum iure detinendi*. Hanc e contrario: *Detentio rei tanquam sue, sine iure detinendi*. Possessio iusta oritur ex iusto titulo, qui parit ius, & potestatem detinendi rem contra quemcumque iustorem. Iniusta possessio, nullo legitimo titulo parata, nullum ius tribuit detentionis, ideoque vocatur *iniusta possessio*. Iura ergo resistunt iniuste possessioni, non tamen invalidam eam reddunt: quia possessio æquæ absolute licita est, & valida. Si adit iniustitia, hæc a iure improbat, & non est possessio iuris; est tamen possessio facti.

III. Rursus dividitur possessio in naturalem tantum, que in corporali detentione rei quam alius civiliter possidet, sita est; & in civilem tantum, que solo animo rem detinet; & in civilem & naturalem simul, que corpore, & animo simul rei detentionem importat.

IV. Quatuor sunt possessionis prerogative, seu privilegia. *Prima* est bona fides, quæ parit præscriptionem. *Secunda*, si dubitatio insurgat super rei iure seu dominio, possessoris conditio melior est: in pari enim casu possessor alteri præferitur. *Tertia*, quod in iudicio actori, non possessori, probatio incumbat, quia possessio secum dominii præsumptionem affert. *Quarta*, quod possessori concessum sit suam defendere possessionem iustam, cum moderamine tamen inculpate tutelæ. Casuistæ amplificarunt hanc defensionem etiam ad ea bona que actu non possidemus, immo etiam ad ea que possidere speramus, respectu quorum ius inchoatum habemus; quam doctrinam damnavit Innocentius XI. duabus propositionibus proscriptis. *32. Non solum licitum est defendere defensionem acquisitam que actu possidemus, sed etiam ad que ius inchoatum habemus, & que nos possessores speramus*. Altera est *33. Licitum est tam heredi, quam legatario contra iniustitiam*

imp-

impedientem ut vel hereditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere, sicut & sus habenti ad Catedram, vel Præbendam contra eorum possessionem iniuste impedientem.

V. Possessio tribus modis obtinetur, nempe apprehensione vera, facta, civilissima. Apprehensio vera tum est, quando manibus, ut rem mobilem, pecuniam, mercem &c. pedibus, ut rem immobilem, domum, agrum asseveraveris. Apprehensio facta est, dum quis accipit claves domus, scripturam, instrumentum in quo ius continetur ad fundum, agrum &c. Apprehensio civilissima executioni demandatur sola dispositione legis, nullo sive corpore, sive animi adminiculo; ut quando maioratus, primogenitura &c. transeunt ad legitimum heredem, ipso etiam noverente.

VI. Res possessæ mobilis amittuntur. 1. Voluntate possessoris, sui corporis, & absoluti domini. Heinc pupilli, & furiosi absque tutoris consensu nihil alienare valent. 2. Per furtum & rapinam. 3. Fortuita perditione, puta crucemæ, annuli, gemmæ &c. Animalia perduntur fuga, nihil ex illorum genere sint que redire solent. Servus autem fuga non perditur; ut *leg. Pomponius 13. ff. de acquir. & omitt. possess.* Res immobiles amittuntur. 1. Longa absentia possessoris, qui nec per se, nec per alium profectetur, tenelle rem dimittere. Quam absentiam alii limitant ad decem annos, alii ultra extendunt, alii prudentiam arbitrio relinquunt. 2. Cum dominus rem suam ab alio possideri scit, & recuperare eamdem negligit. 3. Quando res ite occupatur ab alio, ut non sit probabilis spes eamdem recuperandi. 4. Per oblivionem longam, ut colligitur ex *l. Furium ff. de usucapionibus*; aut si dominus ignoret rem esse suam, vel eam inter sua bona non computet: deest enim tum animus possidendi.

VII. Adversus tamen velim, remanere dominium posse etiam perditâ possessione. Dominium tamen non acquiritur communiter nisi apprehensione rei vera, vel facta, ut clare colligitur ex *l. Traditionibus cod. de pæp. ubi hæc habentur: Traditionibus rerum dominia, non nudis pactis transferuntur*. Quare dum res tibi venditur, etiam soluto pretio, dominus non evadit ante traditionem; immo si eadem res alteri vendatur, simulque tradatur, hic tibi præferitur in utroque foro. Si tamen emptor mala fide proceffit, sciens nempe tibi rem venditam fuisse; tum actionem haberes ad rem vindicandam. Excipiuntur tamen casus aliqui in quibus dominium absque apprehensione acquiritur; ut quando bona venduntur, aut donantur Ec-

clesiis, hospitalibus, monasteriis, capitulis redimendis, ut piis operibus impendenda. Qui enim hæc bona vendita, aut donata locis piis præfatis emerit aut traditionem, sive bona, sive mala fide, dominium non acquireret. Similiter beneficiorum dominium acquiritur sola collatione, & acceptatione sine apprehensione. Tandem in hereditate, in legatis, aliisque casibus sola acceptatione dominium acquiritur.

CAPUT VIII.

Quinam sint domini capaces, & quantum bona subiectam Domino.

I. Sola natura intellectualis, Deo, Angelis & hominibus supernis, domini capax est. Deus solus supremum absolutumque in omnia creata dominium habet. Quare Deus vocatur *solus Dominus*. Hoc vel ipsi Ethnici agnoverunt. Narrat quippe Suetonius, quendam larvatum hominem Orationem Augustam Dominum appellasse. Quam titulum ægre ferens Imperator iussit ne impulerum *Dominus*, sed diminutione adiecta *Domnus* appellaretur; ut indicaret, solam Deum Dominum appellandum esse. Angeli dominio præditi sunt in proprias operationes, licet in res huius universi corporales, quibus tantum præsentent.

II. Homines vero dominio potiuntur in res corporales inferiores. Univera quippe propter hominem Deus condidit, ut inquit Rex David *Psal. viii. Omnia subieci tibi sub pedibus eius, oves & boves universas, insuper & pecora cæppi*. Item Gen. *i. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestis, universæque terræ... Replete terram & subiecit eam, dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli*.

III. Omnes itaque homines peccatores, infideles, hæretici, vero pollutæ domini, ut Scriptura divina telatur: *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum tributum, cui vœtigal vœtigal*. Et in Concilio Constantiensi definitum est adversus *Wicelsum, & Ioannem Hus*, Prælatos peccatores, Reges, & Principes infideles veros dominos esse. Neque enim peccatum ius auster ad propria bona, & famam.

IV. Pueri autem usum rationis domini capaces sunt. Quoniam ad dominium fas est volentibus capax utendi re tanquam propria. Pueri autem hæc voluntate præditi sunt; licet per accidens nequeant pueritæ tempo-

73

re exercere. Nec semper requiritur consensus ad dominium acquiescendum; sed legis dispositio supplere hunc actuale consensum, & acceptationem valet. Supplere quoque hunc consensum possunt curatores, & tutores a Republica destinati.

V. Bona dominio humano subiecta, sunt omnes res subalternas. Homines itaque quicumque sunt capaces dominii in hac terra sunt bona. Licet autem celi & astra sint in commodum hominis condita, tamen ipsam ad libitum uti nequit: idcirco dominus illorum non est. Neque alterius hominis bona dominium habet, iure quippe natura omnes homines sunt sui iuris, cum omnes ad eodem parente proficiantur, eademque natura donati sint.

VI. Dominium tamen homo in alterum hominem acquirere potest iure gentium, & civili, & quidem pluribus titulis. Primo iure belli iusti. Secundo naturae, quippe qui ex terra nascitur, servus est: Tertio iusta condemnatione: iudices enim ad servitutem damnare reos valent. Quarto venditione: homo enim suae libertatis dominus est, & vendere seipsum valet, emptorque dominus evadit. Quomobrem licitum servus haud est fugam arripere, ut statuitur l. i. eod. de servis fugit. ubi haec habentur. *Servum fugitivum sui furtum facere, & idcirco non habere locum nec usucapionem, nec longi temporis prescriptionem manifestum est.* Nec obest quod sint servi infidelium. Quoniam & his servanda fides est naturae iure. Si tamen ad fidem & religionem defendendam tentarentur; tum licita fuga esset. Servi porro eiusmodi non ita subditi domino sunt, ut hic possit eos aut occidere, aut ledere, aut mutilare: imo nec homo suae vitae dominus est, ut falsus ostentum fuit in sextum Decalogi mandatum. Qua vero ratione suae famae dominus sit homo, similiter dixi in octavum Decalogi mandatum *disert. de Deserct.*

VII. Non solum bonorum temporalium, sed etiam spiritualium dominus homo est. Possidet enim bona interiora gratiae, virtutes, & dona caelestia ipsi a Deo infusa, sicut & bona exteriora quae sunt spiritualibus coniuncta, ut beneficia, & dignitates ecclesiasticas. Priorum bonorum dominium inde homo habet, quod auxilio divino praeventus ad eadem se disponat, sicutque effectus cooperationis gratiae. Porro eorum homo dominus est quae sua industria, gratia divina adiutus, comparat. Si merus cultus charitativum caelestium homo efficit, quoties a gratia decideret, duo peccata patrarat, alteram

iniustitiam, alterum contra praeceptum quod transgreditur. Qui fornicaretur, praeter flagitium fornicationis, iniustitiam quoque reus esset: quod fallum est, ut communitur Theologi docent. Non minus certum est hominem dominium habere in bona spiritualibus annexa. Pontifex sui Pontificatus, Episcopus sui Episcopatus, & ceteri Pastores sacrorum Beneficiorum dominium habent: quia facultate potiuntur ipsam utendi in communi beneficium gregis. Reditum vero temporarium qui his beneficiis sunt annexi, dispendiatore, non domini sunt, ut alibi demonstravi. Illud etiam advertendum, Pontificem sui Pontificatus, Episcopum sui Episcopatus dominos esse, secus aliorum Beneficiorum, quorum omnium sunt tantum dispendiatore.

CAPUT IX.

De dominio quod in animalia homo habet.

HAthenus de dominio rerum in communem. In praesentia de dominio rerum particularium, & de modis, seu titulis quibus res acquiruntur, influendum sermo est. Plura enim sunt adhaec indivisa, aut dominium, quem habebant, amiserunt. Eiusmodi bona occupatione, inventione, alluvione, accessione, commixtione, prescriptione comparantur.

I. Quaest. I. *Animalia natura sua mansueti capere ne alicui licet?* Resp. Animalia natura sua mansueti sunt boves, canes, oves, gallinae, fures &c. Haec si egrediantur a domini custodia, longiusque discedant, domini semper remanent; & nemini licet eadem sibi usurpare: & qui eadem caperet, praeter peccatum grave, restitutioni esset obnoxius. Quare si contingat haec animalia domestica vel fulmine percuti, vel a feris discerpi, vel alio modo perire; quidquid reliquum manet, domini est; ut habetur l. Pomponius ff. de acquir. rer. domin. §. Gallinarum, *Instit. de rerum divisione.*

II. Quaest. II. *Cuius sunt animalia humana industria facta mansueti?* Resp. Aliqua animalia natura sua fera sunt, sed hominum industria mansuescunt, ut accipitres, cervi, apes in alveariis reconditae, pisces in stagnis dominorum inclusi, sub dominio possessoris manent, nec possunt ab aliis usurpari. Cum vero e custodia egrediantur, nullaque fit regressus spes; tum recuperant naturam libertatem, sunt communia, illorumque dominus evadit qui primus eadem cepit. Quod vero

vero requiratur ut nulla adit revertendi spes, non una est omnium lententia. Nam alii dicunt lat esse ut bis aut ter consueto tempore non revertantur. Alii subdunt id praudentum iudicio relinquendum esse. Si perdicet, aves phasianae ad montes volent; si raptus repargat pisces e stagno in mare, aut flumina irruant; si fracto muro cervi, damae ad silvam redeant; dubio procul prillimum recuperant libertatem, & sunt communia. Excipi aves venaticae solent, ut falcones, milvi, & similia, quas vi consuetudinis restitutas esse communitur Auctores docent: idemque statant de avibus musicis magni pretii, reddito tamen pro captura premio debito. Qui Columbas, amicos suos, illecebris, aliave fraude divertere; & in propria columbata pertrahere studeat, peccat, & restitutionis onere gravatur. Possunt utique omnes e propriis campis haec animalia expellere, ne damnum inferant. At cum damnum illud publica consuetudine toleretur ob bonum publicum, nemo in eiusmodi damni compensationem praefata animalia impedire iure valet ne ad sua columbata, aut arenas redeant. Si tamen columbae alienae tuis se te immiscerent, & sponte in tua ingrederentur columbata, sublata omni fraude, tunc fierent. Apes ex alveario tuo effusa tandem sub tua manent potestate, quamdiu facile eadem capere vales: at a tuo conspectu avulsa, sunt primi capientis.

IV. Quaest. III. *Animalia silvestria sunt ne primi occupantis?* Resp. Adherant omnes. Sunt enim haec natura sua communia, & tandem sunt capientis, quamdiu eiusdem custodiae subsistant; ut colligitur ex l. §. ff. de acquir. rer. dom. & §. Fera. Quando ferae has in alieno fundo quis capit, sunt capientis, non domini fundi. Possunt utique fundorum domini prohibere ne quis in propriis fundis ingredietur; & ingredienti contra haec dominorum mandata damnum quod fundis inferunt, compensare astringuntur: at captum ferarum etiam in his fundis alienis domini evadunt, quia domini fundorum nullo in feras potuerunt dominio.

V. Quaest. IV. *Cuius est fera ab uno vulnerata, & ab alio capta?* Resp. Si vultus ita letale fuerit, ut absolute fugere fera nequiverit, est vulnerantis. Si fera vulnerata fugere pergit, & vulnerator eam insequatur, moraliter certus quod sit eam capturus, tunc quoque est vulnerantis. At si vultus non sit letale, nec vulnerator sperem valide probabilem habeat eam capiendi; tum fera vulnerata est capientis. Et hoc docent

omnes; & erunt ex §. Illud quaesitum est, *Instit. de rer. divis.* Si tamen vultus canis peculiaris sit cor ab alio capiat; ratio naturalis praescribit ut utilitas inter vulnerantem & capientem dividatur.

VI. Quaest. V. *Cuiusnam est fera, vel avis in laqueum lapsa?* Resp. Aliqui contendunt esse capientis; itaque erunt ex l. in laqueum ff. de acquir. rer. dom. Verum ex praefata lege tantum eratur, feram esse capientis, quando haec ita in laqueum incidat, ut expellere, fugamque facile arripere queat. Ceterum si fera ita in laqueo iretita fuerit, ut ad fugam difficile adeat pateat, tum ad eum pertinet qui laqueum paravit.

CAPUT X.

De piscatione, accupio, venatione: quando, quibus haec licita sint.

PISCATIO, accupio, venatio, iure naturae spectata, semper, & omnibus communia sunt. Tamen iure positivo aliquibus temporibus, locis, & personis haec vetantur ob bonum commune, aut decorum personarum. Feras venari tempore quo gravidae sunt, vetitum est. Aliebus nimium temporis permittunt haud esse venari lepores, canis, perdicet, columbas: quia, cum nimis tum temporis facilis sit illorum captura, cito talia deficient animalia. Reres quoque nimium spesse quibus parvuli pisces capiuntur; & elae quibus insciantur, & illarum est moriantur, iure vetitae sunt. Qui habent pradia, fundolique in quibus sunt lacus, silvae &c. iure vetatae possunt ne quisquam in his locis piscationem, aut venationem exerceat. Quamvis enim animalium dominium non habeant, iure tamen potiuntur ne quisquam ingrediator proprios fundos. Princeps autem vetare iure valet ne in praedis quae ad communitatem spectant, venationem, piscationem, accupioem quicumquam peragat, quando Princeps cum onere praedia communitati, aut privatis personis imperit.

II. Disputant Doctores, valet ne Princeps in fundis, praedis quoque omnino sunt alicuius civitatis, venationem, accupioem, piscationem prohibere, & haec sibi soli relevarie aut ad honestam recreationem, aut ad congruum sustentationem? Et communitatem adherant. quia congruit, inquit, Principum splendore & maiestati ut loca eorum, iolaminum, & recreationi destinata, sint illis ocellata. Quin addunt, hoc privilegium posse

Principi alicui Magnati de principatu optime merito impertiri. Tres tamen adificunt limitationes. Prima est, ut Principes, praeforum locorum habitatores compellerent aut tributum diminutione, aut concessione privilegiorum. Quoniam licet ius Principes habeat ea a subditis exigendi quae ad sui sustentationem, splendorem, & honestam oblationem necessaria & congrua sunt; ea tamen ab omnibus subditis exigere aequali, proportionem servata, distributione tenetur; nec hos praeter illis gravare licite potest. Secunda limitatio est, ne Principes damna inferat habitatoribus, aut nimia multiplicatione ferarum quae vicina loca devastent; aut venationis perniciose exercitio. Quare omnia damna quae hinc subditorum fundis, agris, vineis veniunt, rescare & compensare ad aequalitatem Principes astringitur. Officium quippe Principis est subditos a damnis, iniuriis, & oppressionibus tueri, eorumque bona sacra tecta custodire. Quare duplex peccatum Principes committit, dum subditos plus iusto gravat, eorumque fundos, fegetes, oliveta, vineaeque devastat: alterum contra proprium officium & munus; alterum contra proximum, tamen subditum, quem gravandi plus equo ius non habet. Tertia tandem est, ne Principes peccatum nimium severam, puta captivitas, mutilationes, flagellationes, imponat contra piscantes, venantes, & occupantes in eiusmodi locis. Quia tales actiones non sunt tantorum Implicitorum severitate dignae.

III. Quæritur, unicuique *Quædam crimines committunt qui contra edictum Principis, aut communitatis in locis prohibitis venantur, piscantur, occupantur?* Resp. Qui piscantur, aut venantur tempore vetito, aut contra edictum Principis, hos non peccare mortaliter communitur Auctores docent: tum quia edictum Principis est mere poenale; tum quia etiam si preceptivum esset, desuetudine cessavit: tum tandem quia materia levis est. Piscatio enim, & venatio communitur, etiam temporibus vetitis, magnum afferre nocentum non solum. Si autem magna animalium strages fieret, aut si efusa in flumen missæ inquinarent aquas, ex quibus haustus homines morerentur: tum peccatum grave contingeret, & piscatores damnorum restitutioni essent onerati. Qui vero in privatorum locis circumseptis piscantur, venantur, peccant mortaliter, & capta animalia restituere, ac damna rescare locorum dominis tenentur. Si tamen loca ita ampla essent, ut piscium piscatio, & ferarum captura difficilis foret, quo in casu dominus locorum domi-

nium in feras, & pisces non haberet; tum non capta animalia, sed damna tantum illata rescare, piscatores, & venatores deberent. Similiter graviter peccant, & restitutionis onere affecti sunt qui fatos agros, qui vineas, fegetes, plantas venatione devastant, quando hec gravia locorum dominis dampna sequuntur.

IV. Personæ quibus venatio prohibita est, sunt Clerici, & Monachi. Non tamen omnis venatio vetita istis est, sed clamoris plena, quae scilicet canum, equorum, armorum strepitu peragitur: tum quod similis venatio personas Deo sacratas dedecet; tum quod occasiones sit canes, accipitres, equosque dilapidandi bona quae in pauperes distribuenda essent. Venatio abique strepitu, & clamore, nisi sit frequens, & immoderata, non videtur iisdem vetita iure communi. Episcopi tamen absolute Clericis suis prohibere eadem valent. Monachis quorum Monasteria vivaria, & saltus habent, iniquis feras exiliunt, non est prohibitum easdem feras occidere; ut indicare videtur Clemens V. cap. *Ne in agro* de Statu Monach. §. *Porro a venationibus*; dummodo tamen, subdit Pontifex, *infra Monasteria, seu domos quas inhabitant, aut eorum clausuras venaticos canes non teneant, nec venationis praesentiam exhibeant*. Absolute tamen dedecet hunc statum tam sancta professione Deo lacrum, ferarum sanguinem fundere: nec honestatis recreationis praetextu valet, cum oblectationis qualitas congruere statui monastico debeat. Excepit casus fornicatus, & raras.

V. Quando autem Clerici operam dantes venationi clamorose peccant mortaliter, definit absolute non valet, sed praedictum arbitrio remittendum est. Spectanda sunt circumstantiae, frequentia, tempora &c. Episcopi venantes modo dicto, suspendi tribus mensibus a communione, Presbyteri duobus, Diaconi ab omni officio iubentur; ut constat cap. *Quorandam dist. xxxvii. & sup. de Cleric. venat.* Tempora quibus venatio interdicta est, sunt dies festi, & euriales. Praeterea tamen scandalo, si sacrum adiutur, & ieiunia serventur, docent communitur non esse peccatum mortale venationem a Clericis his diebus praefatam. Sed circumstantiae, & frequentia potissimum spectari debent. Piscatio tamen moderata nec Clericis, nec Religiosis absolute interdicta est, cum Apostoli, etiam post nomen Christo datum, eadem exercuerint. Piscationem diebus festis exercere necessitas causa, consuetudine inestum est; licet absolute, ut

col.

colligitur ex cap. *Licet de feriis*, inter opera servilia piscatio ex officio frequentata computetur. Quoniam Pontifex in *cit. cap.* cum aliquibus dispensavit, ut festis diebus piscarentur, addita obligatione elemosinae in pauperes eroganda.

CAPUT XI.

Qua via silvarum, montium, & pascuorum dominia acquirantur.

I. Silvarum, pascuorum, & montium dominium fuit populi quibus haec viciniora sunt, iure gentium spectato. Nec qui dominantur in hos populos, sibi praefata adjudicare valent, nisi peculiari aliquo titulo eadem acquisierint. Quare si damna his locis gravia intulerint, non secus ac oppidani, rescare eadem debent. Possunt vero, quemadmodum civis, & privati omnes immo potiori iure, in his locis ligna cadere, animalia ad pascua mittere. Sunt etiam montes, silvae, pascua inter contentivos viciniorum populorum communia: & tum quique populorum cadere arbores, armenta ad pascua ducere iure potest: cum eiusmodi fructus sint primi occupantis ex illis populis.

II. Principes tamen populorum, aut communitates ipse prohibere valent, poenis adiectis, nec certis temporibus ligna cedantur, animalia ad pascua immittantur, ob bonum commune; ne maior lignorum quantitas silve transferatur, ne talis speciei arbores scindantur, aut non nisi postquam adoleverint, & ad tantam prolescentiam, & magnitudinem pervenerint. Quia haec omnia tendunt ad conservationem silvarum, nemorum, & pascuorum. Praeterea hoc sine, fieri prohibito nequit: quia singuli ius habent ad eiusmodi communium locorum fructus capiendos; & hoc iure spoliari nequeunt, ipsis non consentientibus. Heinc est quod, ut advertunt communitur Theologi, poenae quae prohibentur addi a communitate, aut Principe contra transgressores solent, debeat esse moderatae, & leves, ac culpae respondentis. Quare licet ut gravis, absolute loquendo, & praeterea aliquo ingenti damno, non est vitiosum similitudinem edictorum; ita adiectae poenae graves esse non possunt ad proportionem cum delicto servandam.

III. Communitur Theologi docent, ut mox indicavi, non peccare mortaliter oppidanos, civiques qui contra praefata edicta armenta in pascua immittunt, & ligna cedunt; nisi ligna magni valoris essent, & publicis adifici-

Conc. Theol. Tom. VII.

ciis necessaria, graveque damnum inferretur publico bono: tum enim & peccatum grave foret, & rescari pro viribus damnum deberet. Similiter plurimum oppidorum populi, qui contigua pascua, silvaticae habent, non peccant, dum ligna cadua quandoque promittunt scindunt, aut armenta reciproce in pascua immittunt; nisi adit faust, ad ingens damnum, quod raro accidit. Spectanda tamen sunt pacta, conventiones, & consuetudines populorum.

IV. Peccant tamen illi qui armenta mittunt ad pascua distantium oppidorum, quorum incolae nequeunt, aut non solent vicissim propria animalia in eorumdem pascua conducere, aut ligna cadere: quia tum nulla est mutua compensatio, nec tactus consensus. Idem potiori iure dicendum de his qui in privati alicuius domini pascuis, & silvis animalia pascunt, aut ligna cadunt. Illi pro materia gravitate peccant mortaliter, & ad restitutionem obstricti sunt. Ad restitutionem tamen quod attinet, attendende sunt circumstantiae. Nam damnum illatum pascuis, aut silvis amplius, & communibus, non erit obnoxium restitutioni; quod esset, si illatum pascuis, vel silvis alicuius privati fuisset.

CAPUT XII.

De rerum inventarum dominio.

I. Plura discutenda propositus titulus exhibet, quae ego distinctis quaestionibus explicabo. Et primum omnium doctrinam S. Thomae, quae poenae omnia fere enucleanda comprehendit, praemitto. Haec autem ille 2. 2. quaest. lxxv. art. 5. ad 2. constituit. *Quaedam sunt quae nunquam fuerunt in bonis alicuius, sicut lapilli, & gemmae, quae inveniantur in litore maris: & talia occupantur conceduntur. Et eadem ratio est de thesauris antiquo tempore sub terra occultis, quorum non extat aliquis possessor; nisi quod secundum leges civiles tenetur inventor dare medietatem domino agri, si in alieno agro invenierit. Praeterea quod in parabola Evangelii dicitur Matth. xiii. de inventore thesauri absconditi in agro, quod erit agrum, quasi ut haberet ius possidendi totum thesaurum. Quaedam vero res inventae fuerunt de propinquo in alicuius bonis: & tunc si quis eas accipiat non animo retinendi, sed animo restituendi domino, quo casu pro derelictis non habet, non committit furtum. Et similiter si pro derelictis habeantur, & hoc credit inventor, licet si quis eas retineat, non committit furtum; alias au-*

B

com